

DOI: 10.7596/taksad.v2i3.218

Cebrayil-Büyük Mercanlı Sosyal Hayatından Örnekler (Azerbaycan-Karabağ Bölgesi)

Muhammet KEMALOĞLU*

Özet

Cebrayil (Cəbrayıl Rayonu), Azerbaycan'daki merkezi şehirlerinden biridir. 1993'ten bu yana Ermenistan Silahlı Kuvvetleri'nin işgali altındadır. Cebrayil'de ki sayısız abidelerin, mağaraların, kalelerin, ziyaret yerlerinin ve mezarlık kalıntıları varlığı Cebrayil'in geçmişinin ne kadar eski olduğunu göstermeye yetmektedir. Bu eskilik Azerbaycan Türklüğünün varlığının ispatı olup Türk kültürünün devamlılığının da göstergesidir. Bu devamlılıkta Cebrayil'de yoğun olarak yaşayan Terekeme ve Karapapah Türkleri dediğimiz Türk boyu etkisi oldukça fazladır. Cebrayil ili ve özellikle Büyük Mercanlı çevresinde meydana gelen sosyal ve kültürel olayların birçoğunda Terekeme ve Karapapah Türkleri kendi karakteristik özelliklerini yansıtmışlardır. Bu çalışmamızda ise Terekeme ve Karapapah Türklerinin Büyük Mercanlı bölgesindeki sosyal hayatlarından örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Cebrayil, Büyük Mercanlı, Terekeme-Karapapah Türkleri, Folklor, Kültür

Examples Jabrayil Province Large Merjanlı Social Life (Azerbaijan-Karabakh Region)

Abstract

Jabrail (Cəbrayıl rayon) in Azerbaijan, which is one of the central cities. Since 1993, under the occupation of the Armenian Armed Forces. Jabrail the numerous monuments, caves, castles, visiting places and what is as old as the history of the cemetery Jabrail sufficient to show the existence of the ruins. This is proof of the existence of antiquity Azerbaijan's Turks are also indicative of the continuity of the Turkish culture. This is what we call continuum Cebrayil'de intensive Turkish Cypriots living in the Terekeme and Karapapah effect size is very large. Gabriel around the province, and in particular the social and cultural events, many of the large coral Terekeme Karapapah Turks and reflected their own characteristic features. In this study, the Turks Karapapah Terekeme and social lives in coral samples will be great.

Key Words: Jabrail, Large Mardzhanly, Terekeme-Karapapah Turks, Folklore, Culture

* Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans, Trt Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı.

GİRİŞ

KARABAĞ

Karabağ, Azerbaycan'ın en eski tarihi vilayetlerinden birisidir (Yusufov, 1994: 288; Caferoğlu, 1984: 141; Hailov, 1992: 14; Ahundlu, 1999: 331; Eliyarlı, 1996: 132; Köçerli, 2002: 115, 116, 234; Azerbaycan Gazeti, 09, 12. 1989; Kırzioğlu, 1976: 372-373; Ahundov, 1989: 416, 421; Geybullayev, 1994: 131; Togan, 1982: 30-31, 365, 369; Geybullayev, Karabağ Etnik ve Siyasi Tarihine Dair: 87, 88, 89, 94, 109, 111, 114, 131149, 151; Bala, 1967: 213, 214; Umudoğlu, 2000: 187; Taşkiran, 1997: 1192; Tebrizli, 1946: 8; Kurat, 1999: 323; Gömeç, 1999: 21-23; Saray, 1984: 28-29; Sarımay, 2009: 199-200).

Karabağ, Azerbaycan'daki Kür ve Aras ırmakları ile şu anda Ermenistan sınırları içinde bulunan Gökçe Gölü arasındaki dağlık bölge ve bu bölgeye bağlı ovalardan oluşan 18.000 km² büyüklüğündeki bölgenin adıdır.

Coğrafi olarak Karabağ ve Dağlık Karabağ, iki ayrı bölgeyi ifade etmektedir. Ancak Karabağ ile Dağlık Karabağ ifadeleri aynı bölge için kullanılmamaktadır. Dağlık Karabağ, Karabağ olarak bilinen bölgenin içinde, adından da anlaşılacağı üzere, yüksek dağlar ve bunları kesen derin vadilerden oluşan bölgedir. Dağlık Karabağ'ın doğusunda Ağdam, Füzuli; güneyinde Cebrayil ve Gubadlı; batısında Laçın ve Kelbecer; kuzeyinde Şaumyan ve Kasım ilçeleri bulunmaktadır.

Karabağ; Ağdam, Terter, Yevlah, Füzuli, Beylegan, Kubatlı, Cebrayil, Mingeçevir, Ağcabedi, Hocavend, Şuşa, Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Gorus, Akdere, Berde, Zengezur¹ ve Hadrut illerinden oluşurken;

Dağlık Karabağ; Hankendi merkez olmak üzere Şuşa, Akdere, Hadrut, Hocavend ve Askeran illerinden oluşmaktadır. (Eliyarlı, 1996: 9; Bünyadov, 1994: 20)².

“Karabağ” ismi ilk kaynaklarda daha 1300 yıl önce kullanılmıştır. Karabağ önceleri bir tarihi coğrafi kavram gibi somut bir mekânı ifade etmekteydi, daha sonraları ise Azerbaycan'ın geniş coğrafi bölgesine ait edilmiştir. Bu durum Azerbaycan için karakteristiktir: Nahçıvan şehri-Nahçıvan bölgesi, Şeki şehri-Şeki bölgesi, Gence şehri-Gence bölgesi, Lenkeran şehri-Lenkeran bölgesi vs. Karabağ ile Dağlık Karabağ'ı³ birbirine karıştırmamak gerekir (Aslanlı, 2001: 393-394).

Dağlık Karabağ SSCB döneminden beri Ermenistan ve Azerbaycan arasında sorun olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde merkezi yönetim tarafından baskılanan sorun, mevcut otorite zayıflayıp ortadan kalkınca yeniden su yüzüne çıkmış (Neciyev, 2011: 163-186), Azerbaycan ve Ermenistan gibi iki bağımsız devlet arasında uluslararası bir çatışmaya dönüşmüştür (Kazimirov, 2004: 147).

¹Karakilise'de (Sisyan) yaylak yerleri çoktur. 1950'a kadar bu yaylaklara Şükürbeyli, Resullu, Şahsevenli, Kıyameddenli, Ahmedalılar, Kürmahmudlu, Halfeli, Korabazlar, Hacımuradlı, Avşar, Büyük Mercanlı vb. Terekemeleri öz koyun sürüleri ile göç ediyorlardı.

² 14 Mayıs 1805'te Karabağ Hanı İbrahim Han'la, Kafkas birliklerinin Başkomutanı Sisyanov arasında imzalanan antlaşma ile Karabağ Hanlığı Rusya'ya tâbi olmuştur. 1822'de Karabağ Hanlığı lağvedilip, yerine aynı adı taşıyan eyalet kurulmuştur. 1840 tarihinde ise eyalet Susa kazasına çevrilip, Kaspi (Hazar) vilâyetine dâhil edilmiştir. Daha sonraları sırasıyla 1868'de Yelizavetpol (Gence) valiliği ihdas edilmiş, Susa kazası da bu valiliğin idaresine katılmış ve bu birleşmeden yeni Zengezur kazası ortaya çıkmıştır. 1883'te Şuşa kazasının bölünmesiyle yeni Cevanşir ve Cebrail kazaları teşkil olunmuş; Karabağ'ın idarî bölünüşü, 1921'e kadar devam etmiştir.

³ 1921'de “Dağlık Karabağ” diye bir tanım yoktur. Dağlık Karabağ 1923 yılında meydana getirilmiştir. Fakat bu bölgenin batı ve güneybatı kısmında idarî bakımdan özerk bir bölge oluşturulunca, bu özerk bölgeyi diğerinden ayırmak için onun daha yukarı kısımlarını çağrıştıran “Dağlık Karabağ” veya “Yukarı Karabağ” adı verildi.

SSCB döneminde Dağlık Karabağ, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölgeydi (Gürses, 2001: 253)⁴. Fakat Dağlık Karabağ'ın 1989 yılında 192. 000 olan nüfusunun yüzde 70'ini Ermeniler oluşturmaktaydı. Sorununun başlangıcı ise 1988 yılına uzanmaktadır. Zira bu tarihte SSCB'nin dağılma sürecine girmesiyle Dağlık Karabağ, Azerbaycan'dan ayrılarak Ermenistan'a bağlanmayı talep etmiştir. Fakat 18 Temmuz 1988'de, SSCB Yüksek Sovyeti, Dağlık Karabağ'ın, Azerbaycan'ın bir parçası olarak kalması kararını almış ve Ocak 1989'da ise Dağlık Karabağ'ı doğrudan merkeze bağlamıştır (Aydın, 2005: 401).

Bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, 26 Kasım 1991'de Dağlık Karabağ'ın özerklik statüsünü kaldırarak bölgeyi doğrudan merkezi yönetime bağladığını açıklamıştır. Bunun üzerine Dağlık Karabağ Ermenileri, 10 Aralık 1991'de bağımsızlık kararı almıştır. 1992 yılında Rusya Federasyonu birliklerinin Dağlık Karabağ'dan çekilmesi ise anlaşmazlığı, savaşa dönüştürmüştür. Azerbaycan'da, Elçibey'in iktidara gelmesinin ardından Moskova tarafından desteklenen Ermeniler, 1993-1994 döneminde Dağlık Karabağ'ı ve Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan Azerbaycan topraklarını işgal etmişlerdir. Dağlık Karabağ'da beş (Hankenti, Ağdere, Şuşa, Hocalı, Hocavent) ve çevresinde de yedi rayon (Kelbecer, Laçın, Kubatlı, Zengilan, Cebrayil, Fuzuli, Ağdam yerleşim bölgeleri) olmak üzere günümüzde toplam on iki Azerbaycan rayonu Ermenistan işgali altındadır (Azerbaycan Sovét Ensiklopediyası, 1979: 305-306, 308-310; Yıldırım-Özönder, 1990: 29-30; Togan, 1933: 49-56, 101-107, 247-253; Şeşen, 2001: 111, 120, 147, 156, 160, 161; Dihhodā, 1327: 1612).

Karabağ (kara+bağ) kelime bileşiminin tarihsel olarak çok eski olduğu ise kuşkusuzdur. Ancak bu kelime bileşiminin net bir coğrafi mekânı belirtmesi ve yeni anlam taşınması için belirli bir zamana ihtiyaç olmuştur. Karabağ ismi, yaklaşık VII. yüzyıldan itibaren kullanılmıştır. Bu söz, ilk devirlerde belirli bir bölge için, daha sonra ise, daha geniş coğrafi alan için kullanılmıştır.

Coğrafyacı ve toponimler uzmanı R. Yüzbaşov'a göre: XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar mevcut olan haritalarda Karabağ mevcuttu. XVI. yüzyılın birinci yarısında Alman gezgini Adam Oleari'nin (1603-1671) çizdiği "İran Saltanatı" isimli haritada Karabağ isimli yer, 39° kuzey enlemi ile 82° 20 doğu düzleminin kesişmesinde gösteriliyor. Karabağ'a "Nagorno Karabağ" da deniyordu ki "Nagorno" kelimesi de Rusça "dağlık" manasındadır. Kara ve verimli toprağı sayesinde Karabağ adını aldığı bilinmektedir. Karabağ'ın kara ve bağ kelimelerinin terkibinden ibaret "Kara bahçe" manasına da gelir. "Karabağ'da bağ olmaz-kara salkım ağ olmaz" mısraları ile başlayan çok meşhur bir Azerbaycan halk türküsü, bu kanaati destekler mahiyettedir (Taşkırın, 1994: 20). "Karabağ terimi, halk ve bağ, büyük bağ, güzel bağ vs. manalarına geliyordu. "

CEBRAYİL

Cebayil topraklarının büyük çoğunluğu düzlükten oluşmaktadır. Cebayil ili Küçük Kafkas dağlarının güney-doğusunda (Geyen Düzü ve Karabağ silsilesinde)-Aras nehrinin sol kıyısında-güney taraftan İran, güneybatıdan Zengilan, batıdan Kubatlı, kuzeyden Hocavent, doğudan ise Fuzuli bölgeleri ile çevrilidir. Verimli olan Araz boyu topraklarda Cebayil ilinin köyleri (Büyük Mercanlı, Sultanlı vb.) bulunmaktadır. Cebayil'de irili-ufaklı 90 köy vardır.

⁴Karabağ Hanlığı, Rus hâkimiyetine girince, Kafkas orduları Başkomutanı Sisianov, Karabağ'da durumunu sağlamlaştırmak için Zakafkasya'nın diğer eyaletlerinden buraya sistemli bir şekilde Ermenileri yerleştirmiştir. Böylece Rus Ermenistan'ının kurulması sağlanırken, tarihî Karabağ'ın büyük bir kısmını teşkil eden Zengezur kazası da 1921'de buraya dâhil edilmiş; 1923'te Karabağ'ın dağlık bölgesinde Cevanşir, Şuşa ve Cebayil kazalarında Ermenilere muhtariyet verilmiş, böylelikle de dağlık Karabağ Muhtar Vilâyeti meydana getirilmiştir.

Cebrayil'in topraklarında Ermenilerin yaşadığı iki köy vardı: Herkül ve Banazur (İbrahimov, 2011: 11; Orxan, 2010: 14).

Cebrayil'in Önemli Yerleşim Birimleri:

Ağtepe	Helefli,	Goşabulağ,
Alıkeyhalı	Horovlu,	Govşudlu,
Aşağı Maralyan,	Hovuslu	Ğumlad
Aşağı Mercanlı,	Hüseynallar,	Ğurbantepe,
Aşağı Sirik,	İmambağı,	Ğuycağ
Balyand	İsağı	Safarşa,
Büyük Mercanlı, (Aşağı	Karadara	Sarıcallı,
Baş (Oba), Yukarı Baş	Karhulu,	Sedi
(Oba)'tır).	Kavdar	Sedi,
Ceferabad	Kazanzemi	Sirik,
Cocuğ Mercanlı	Keçalmamedli	Sofulu,
Çapand	Kumlah	Soltanlı
Çahırlı,	Kürdler	Söyüdlü
Çelebiler	Mahmudlu,	Süleymanlı
Çereken	Mastalıbeyli	Şahvelli
Çullu,	Maşanlı	Şeybey
Dağ Maşanlı	Mehdili,	Şıhlar,
Dağ Tumas	Mestelibeyli	Şıhalağalı
Daş Veyselli	Mezre,	Şükürbeyli
Dejel	Minbaşılı,	Tatar,
Derzili	Mirek,	Tinli
Doşulu,	Miryak	Tulus,
Efendiler	Molla Hesimli	Vaysalli
Emirvarlı	Niyazgulular	Hanağabulağ
Esgerhanlı,	Nüsüs	Helefli
Fuğanlı	Nüzgar,	Hubyarlı,
G. Veyselli,	Papı Çereken,	Hudaferin
Gazanzemi,	Papı	Hudaverdili
Göyerçin Veyselli	Ğalacağ	Yanarhac
Güzlah,	Ğaraağac,	Yarehmedli
Hacı İsağı,	Ğaracallı,	Yukarı Mercanlı
Hacılı	Ğazanzemi	Yukarı Mezre
Hasanlı	Ğerer,	Yukarı Maralyan vb.
Hasangaydı	Ğışlağ,	

Cebrayil'in Tarihi

Cebrayil adının kökeni ile ilgili farklı rivayetler vardır.

Birincisi, Cebrayil ili adını VIII. yüzyılda yaşamış Cebrayil babadan almıştır. Cebrayil köyünün kuzeyinde "Cebrayil Baba" adı ile meşhur olan bu mezarın uzunluğu 4, 5 metre, genişliği 2, 4 metre, yüksekliği 1, 8 metredir ki, oradaki mezar ve antik yerleşim yerlerinin izleri bugüne kadar kalmıştır. Cebrayil baba VIII. yüzyılda yaşamış Sultan Ahmed'in yakın adamlarından biri olup ve Ziyaret Dağından Aras nehrine kadar araziler onunmuş.

Diğer kaynak ve bilgiye göre, Cebrayil toponimi İslam'da ve monoteist dinlerde Allah'ın en yakını olan Cebrayil adlı melektir. Cebrayil sözü Arapça "Allah'ın kulu" demektir. Bu görüşü savunanlar şunu da belirtiyorlar ki, "Aras Nehri" üzerinde inşa edilmiş "Hudafarin" köprüsü de ("Allah'a aşk olsun", «Allah'a aferin») islamlıkla alakalıdır.

Üçüncüsü, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve yirminci yüzyılın başlarında Cebrayil köyüne "Grahdın" da deniyormuş. 1831 yılında bölgenin Daşkesen köyünde "Karantin" idaresinin oluşturulması ve bu idarenin Cebrayil köyüne taşınmasıyla ilgilidir. Yerli nüfus "Karantin" kelimesini "Grahdın" diye (Tureüko-Russkiy Slovarğ, 1977: 540; Turkmensko-Russkiy Slovarğ, 1968: 233; Azərbaycan Toponimləri, 1999: 16) söylemiştir.

Bazı kaynaklara göre ise "Grahdın"sözü XVIII. yüzyılda Nadir Şah'ın iktidarı döneminde Azerbaycan'a göçmüş Celayir Türklerine mensup Giraglı-Gırahlı neslinin ismi ile ilgilidir.

1873 yılında Cebrayil ve ona komşu olan araziler Şuşa kazasının içerisinden çıkarılıp, Yelizavetpol guberniyasının içinde Cebrayil kazası kuruldu. 8 Ağustos 1930'da merkezi Cebrayil köyü olmak üzere, Cebrayil bölgesi oluşturuldu. 1905-1918'li yıllarda Cebrayil'e Karyagin de denmiştir (İbrahimov, 2011: 11; Orxan, 2010: 14).

Cebrayil'in Kültür Anıtları

Cebrayil bölgesinin arazisi maddi kültür anıtları ile doludur. Bunlardan Dağ-Tumas köyü yakınlarında bulunan "Divler Sarayı" mağarası, Kalacık köyündeki "Cami Tepesi", "Cankulu" ve "Kumtepe" kurganları, Tatar köyü yakınlarındaki Kızılkaya dağındaki Sigeon abidesi, Şıhlar köyü yakınlarında "Şehercik kalıntıları", "Kışlak Yerleri", Diri dağındaki "Mazannene", "Mermernene" mezarları gibi arkeolojik, Dağ-Tumas köyündeki "Başikesik Gümbez", Sirik köyündeki "Kale", Diri dağıdaki "Kız Kalesi", Hudafarin köprüleri, Çelebiler köyündeki cami kompleksi, ilçe merkezindeki "Sultan Mecid hamamı", Şıhlar Köyündeki "Dairevi Türbe" (XIV. yüzyıl), Hubyarlı köyündeki Dairevi, 8 köşeli türbeler ve mezarlar (XIX. yüzyıl) her biri nesilden nesile vazgeçilen canlı tarihtir (İbrahimov, 2011: 15; Orxan, 2010: 14).

Hudafarin Köprüleri

Kuzey Azerbaycan'la Güney Azerbaycan'ı birleştiren köprülerdir. Hudafarin köprüsü 1027 yılında Şeddadi hükümdarı Muhammed oğlu Fadl (Fazl bin Muhammed) tarafından inşa edilmiştir (İbrahimov, 2011: 15; Orxan, 2010: 14).

Cebrayil'in Dini Anıtları

1. Hacı Karaman Ziyaretgahı: Çelebilerin XIII. yüzyılın ilk yarısında Moğol Seferleri döneminde Küçük Asya'dan (özellikle Türkiye topraklarından) ünlü Karaman aşiretinin içinde Azerbaycan'a geldikleri bilinen bir hadisedir.

2. Cebrayil Baba Ziyaretgahı.
3. Siyah Taş Ziyaretgahı.
4. Ağoğlan, Kurbantepe Ziyaretgahları.
5. Mezannene, Mermernene Ziyartegahı.
6. Tumas Baba Abidesi (İbrahimov, 2011: 15; Orxan, 2010: 14).

Cebrayil'in İşgali

Cebrayil ili 23 Ağustos 1993 tarihinde Ermenistan tarafından işgal edildi. 1994 Horadiz operasyonu sırasında şehir merkezi ve Hudafarin köprüsü doğrultusunda milli ordumuz ilerlerse de, Cebrayil'in yalnız Çocuk Mercanlı köyü kurtarıldı (İbrahimov, 2011: 11; Orxan, 2010: 14).

BÜYÜK MERCANLI

Büyük Mercanlı, Azerbaycan'da Cebrayil ilinin 39°21'38 " kuzey ve 47°14'50" doğusunda bulunan bir köyüdür. Büyük Mercanlı, Araz çayının sol sahilinden 2 km uzakta, düzlüktedir. Eski adı Mercanlıdır. XIX asırda Karabağ Hanı İbrahimhalil Han'ın oğlu Cafarkulu Han'ın mülkü olan Lenberan köyünden (Berde ili) göç ettirilmiş Mercanlı nesline mensub aileler Maralyan köyü arazisine yerleşmişlerdir. Sonrular Mercanlı köyünden göçen bir grup aile Yukarı Mercanlı köyünün temelini atmışlar. Karşısında da Çocuk Mercanlı olmuştur (Azərbaycan Toponimlərinin Ensiklopedik Lüğəti, 2007: 153).

Derleme Yapılan Yer: Cebrayil-Büyük Mercanlı köyü

Derlenen Metinlerin Genel Olarak Konular: Ayrılık, inanc, yoksulluk, ilgi-alaka bekleme, ağıt, aşk, sevdiği birini kaybetme, kaderine razı olmak, dostluk, evlat sevgisi, çile çekmek, gelin ile ilişkiler, vatan- sıla hasreti, sataşma, nasihat, genel ifadeli mahnı, doğa vb.

Derleme Yapılan Kaynak Kişiler Hakkında Kısa Bilgi

Hubuş Nesibli, 1925-Cebrayil-Büyük Mercanlı.

Setin Geraygızı, 1934-Cebrayil-Büyük Mercanlı.

Nesibe Nesibli, 1968-Cebrayil-Büyük Mercanlı.

Pervin Ferhadlı, 1976-Cebrayil-Büyük Mercanlı.

Zafer Ferhadlı, 1976- Cebrayil -Büyük Mercanlı.

Daşkın Piriye, 1985- Cebrayil -Büyük Mercanlı.

Hatice (Münevver) Kemaloğlu: 1943, Mus-Bulanık. Eğitimsiz. Ev hanımıdır. Gebze'de yaşamaktadır.

DUALAR (ALKIŞLAR)

Türk kültüründe yer alan dua, beddua ve yeminlerin binlerce yıl öteden günümüze kadar gelmiştir. Dua kelimesi, “çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek” anlamındaki “davet etmek” anlamında ve da’va kelimeleri gibi mastar olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca, Allah’a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. Böyle dinlerde mevcut olan fenomen olan dua, Tanrıya, herhangi bir tanrısal varlığa

ya da öte bir şahsiyete yönelik ‘hamd, şükran, rica, dilek veya tövbe içerikli yakarıştır (Güzel, 2008: 439).

Alkış, alkamak "hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek" fiilinden elde edilmiş bir isimdir. Türkçede bu kelimeye bağlı olarak alkış alkalmak "alkışlamak", alkış almak "alkışlanmak, övülmek", alkış çavuşu "Osmanlı İmparatorluğunda, padişaha dua görevini yapan divan-ı hümayun çavuşları", alkış etmek "alkışlamak, övmek", alkış tufanı "sürekli ve coşkulu alkış", alkış tutmak "el çırpılarak alkışlamak", alkış vermek "alkışlamak, övmek", alkışçı "öven, şakşakçı, alkışlayan", alkışçılık "şakşakçılık", alkışlamak "Çağatay ve Gagauz (Gagavuzlar, Gagauzlar ya da Gökoğuzlar) Türklerinde hayır dua etmek, Anadolu Türkçesinde bir şeyin beğenildiğini, hoş gittiğini anlatmak için el çırpma", alkışta bulunmak "alkışlamak, övmek", alkışmak "Hakani Türkçesinde alkışlamak" gibi sözler de türetilmiştir (Toygar, 1961, s. 2367-2369); algış: Salavat, dua. Türkçe'deki alúa-(övmek, yüceltmek) eyleminden-ş ekiyle türetilen bu sözcük, İslam öncesi metinlerde de yaygındır. alğa-, algış sözcüklerinin karşıtları garğa-ve garğış sözcükleridir. İslamiyet'le birlikte dua, had ü sena anlamlarını da kazanmıştır.

Allah var elesin.

Allah kömeğin olsun.

Başın uca eylesin.

Düşmenin kör, dostun gözü açık olsun.

Allah balamı sahlasın.

Ahır gemiyiz olsun.

Allah irehmet elesin.

Yeri nurunna dolsun.

BEDDULAR (GARGIŞLAR):

Beddualar, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir. Beddua, Farsça bed "kötü" ile Arapça dua sözlerinden meydana gelmiştir. (Toygar, 1961: 2367-2369)⁵.

Ağzında dilin yansın (KK. Setin Nesibli, 2012)

Vırğın vırsın seni (KK. Setin Nesibli, 2012)

İç halatın gırılısın (dağılsın). (KK. Setin Nesibli, 2012)

Boynun altında ğalsın. (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

ğır kazanında yanasın (KK. Setin Nesibli, 2012)

İnamsız ölesen (KK. Setin Nesibli, 2012)

Gölerin ağarsın (KK. Setin Nesibli, 2012)

⁵ Garğış- beddua, lanet. Garğa- eyleminden-ş ekiyle türetilmiştir. Metin içerisinde "h" harfi gırtlak "h"si için; "ğ" harfi ise "k" ile "g" harfi arası "gi" harfi için kullanılmıştır.

Gözün tökülsün (KK. Setin Nesibli, 2012)
Seni didik didik olasan (KK. Setin Nesibli, 2012)
Yarımıyasan (KK. Setin Nesibli, 2012)
Ġucağında uşanın olmasın (KK. Setin Nesibli, 2012)
Dilin layla çalması (KK. Setin Nesibli, 2012)
Seni ekenin beli sinsin.
Seni goyuf geden ğorbador olsun.
Ġan ğusasan.
Dilin lal kalsın, ğulağın kar ğalsın.
Ġulağına yuyucu barmağı girsin.
Üzün mürdeşir yusun.
Bebeğın çıhsın (göz).
Bebeğın ağrsın (göz).
Üzüne şalvar bağı açılması.
Seni yarıma.
Seni gün görme.
Üzüne daş yarası çıksın.
Doğradığın bez olsun; doğurduğın kız olsun.
Seni ğara yel eğsin.
Dilin ağzında yansın.
Ağzın eğilsin; ğulağının yanında dursun.
Belin ğırılısın.
Sesin batsın.
Dilin tutulsun.
Dilin laillaha dönmesin.
Kefenine it bağıyım.
Seni imansız dinsiz ölesen.
Elin götüne çatması.
Seni görüm pilte pilte olasan.
Yanların açılısın.
Ġanacan belenesen.

İkilik halinde

Ġargıyırım benövşeler bitmesin,
Ölesen elin ele çatması.

Dörtlük halinde:

Semendin yeri kala,
Alınmaz geri kala,
Yahşı gözel sevmirsen,
Gözlerine ağ dama (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

Yolum düştü Ağdam'a,
Yahşı gözel sevirsen,
Gözlerine ağ dama (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

hışum üstü tülekte,
Golum sindi bilekte,
Meni sen kimnen görüm,
Çarhı dönmüş felekte (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

ğoy nenemi bağda ilan vureydi,
Baldızıma ğuran ğanim oleydi,
Kaynatama Mekke gismet oleydi (KK. Setin Nesibli, 2012)

ATASÖZLERİ:

Dünyada bütün milletlerin atalarından kalmış, yol ve yöntem gösteren, öğüt verici sözlere atasözü denir. Her atasözü, toplumsal yaşantı içindeki bireyin uyması beklenen genel kural niteliğindedir. Bu nedenle atasözleri içerisinden çıktığı milletin ve topluluğun düşüncelerini, inançlarını, hayat karşısındaki tavırlarını ifade eden özlü sözlerdir.

Değirmen bildiğin edir; çakçakçı başın ağrıdır (KK. Setin Nesibli, 2012)
Kiracıdan ev olmaz; gönşunu derd öldüdü (KK. Hubuş Nesibli, 2012)
Eşeği min ata çatınca; sonrada minersen ata.
Ğışta ğoruz, yayda fere.

Manzum Atasözleri:

Yahşılığa yahşılığ her igidin işi,
Yamanlığa yahşılığ ner kişinin işi (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

Anlamalı Sözcükler ve Deyimler:

Hefçi Kişi: Her şeye karışan kişi⁶.

Yarıdım yar danasına döndüm.

götü gırış dazor: gödek (Kısa) patlar (pantolon) giyene denir.

Kasıbın sacı dalda kızar.

Başlı başın sahlasin: Sadece kendisine iş gören.

Hana küştin oturmak:

Mazandaran'da⁷ eşşeğ azıdı biri de böğürden dazıdı.

Az aşın duzu değil: Karşısındakinin kendisinden beklenenden fazla şeyler yaptığında denir.

Araz aşğınnan, Kür topuğınnan: Dünya umrunda değil.

Acınan gün orta durur: Olduğundan farklı görünen.

Ağ yuyuf ğara sermek: Utandırmak, biabır elemek.

Erindiğinden ermeniye dayı diyir.

Evinde yohtu urvalıh,

Gönlünden geçir darğalıh: Fakir-kasıb.

Ağ yudu ğara serdi,

Özünü de yere serdi: Pisledi, kirtetti.

Adam var ki,

Adamların nağışdı,

Adam var ki dindirmesen yaşıdı,

Adam var ki eşşeğ onan yağışdı (KK. Setin Nesibli, 2012)

BEŞİK NAĞMELERİ-NAZLAMALAR-LAYLALAR NİNNİLER ve TEKERLEMELER

Ninninin hemen her milletin edebiyatı içinde bulunduğu ve değişik adlarla bilindiği anlaşılmaktadır (Çelebioğlu, 1995: 9-13; Kaya, 2004: 349-351). Türk kültürünün vazgeçilmez bir parçasıdır, ninniler. Anneler bebeklerini uyutmak için, avutmak için söylerler. Laylalar (ninniler) halk edebiyatının yanı sıra, aile, toplum psikolojisi, çocuk pedagojisi, sevgi, adet, anne çocuk ilişkisi gibi folklordan beslenen konular bakımından önem arz etmektedir. Ninni için, Divanü Lügati't-Türk'te "balu balu" tabiri kullanılmış ve "Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için söylerler" açıklaması verilmiştir. Bu kaynakta kullanılan ifadenin tek sözcükten değil de bir ikilemeden oluşması, ninninin ezgi temeline oturduğunu gösterir. Bütün

⁶ "Arvad arası, garın parası" denir.

⁷ İran şehri.

kültürlerde yeri olan ninnilere geç dönemlerde rastlanır (Kaya, 2004: 350-351; Derleme Sözlüğü, 1977: 3252; Çelebioğlu, 1995; Şemseddin Sami, 1958: 993).

Çağatay Türkçesinde ninni karşılığında "elle" sözü kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi'nde ve Kıbrıs'ta ninni sözü kullanılan bu kavram için: Azerbaycan Türkçesi'nde: Layla; Çağatay Türkçesi'nde: Elle; Çuvaş Türkçesi'nde: Nene; Kazak Türkçesi'nde: Eldiy, beşik cırı (yırı); Kerkük Türkçesi'nde: rde: Leyle, hövdü; Kırım Türkçesi'nde: Ayya, beşik yırı; Kırgız Türkçesi'nde: Alday alday; Özbek Türkçesi'nde: Allo; Tatar Türkçesi'nde: Bölü, cırı; Uygur Türkçesi'nde: Allay terimleri kullanılır (Yardımcı, 1998: 177-196).

Nazlamalar

Çapan çapsın ellerin,
Argımasın kolların,
Argısada argısın,
Nenesinin kolları (Setin.)

Kekülü Fere,
Çıhdı duvara,
Hamı getti ere,
Men kaldım kere (KK. Setin Nesibli, 2012)

A telli telli oğlan,
Bağçası güllü oğlan,
Ay şirin dilli oğlan (KK. Setin Nesibli, 2012)

Balamı vurum ağlasın,
Ver nenesi sahlıslın (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

Şalvarı düşük,
İçine pişik (KK. Setin Nesibli, 2012)

Sağsağa ala,
Dimdiği gara,
Çıh yollara,
Bağ yollara,
Gör atan gelir mi (KK. Setin Nesibli, 2012)

Çalham çulham sağolsun,
Balam yesin sağolsun

LAYLALAR

Layla deyim yatasan,
Ėızıl güle batasan,
Ėızıl gülün içinde,
Şirin yuhu yatasan (KK. Setin Nesibli, 2012)

Laylay beşğim laylay,
Evim eşiğim laylay,
Sen geç şirin yuhuya,
Çekim keşğim laylay (KK. Setin Nesibli, 2012)

Dağda darılar,
Sümbülü sarılar,
Ėoja ġarılar,
Bu balama ġurban (KK. Setin Nesibli, 2012)

Dağın maralı,
Gözü ġaralı,
...
Bu balama ġurban (KK. Setin Nesibli, 2012)

FIKRALAR

1. GERİSİ

Padişah nökerden soruşur.
Toyuğın harası yemelidi?
-Deyif, ġabırgası.
-Padişah deyir, Ay ahmah ġabırganın neyi var kid a şirin olsun.
-Diyif, neyniyim onca maa ġabırğa verirsiz. Padişah sağolsun bes harası yemelidi. ?
-O da diyif, ki: bir derisi bir de gerisi.
...

2. YOK

Günnerin birinde dört gönşu vardı. Başçılarının adı Gobçu, birinin adı Hedi, birinin adı Hüdü, birinin adı da Dovşangulu oğlu Sadık.

Başçıları Gobçu diyir ki, ne oturursuz gedek ov ovluyağ. Gedirler.

Bunnarın şıgğılıtısına bir dovşan gaçır.

Gobçu görür dovşanı, Hedi, güllen var?

-Hedi dedi, yoğ.

Gobçu dedi, üreğine bir oh.

Hüdü güllen var? dedi, yoğ.

- Dovşangulu oğlu Sadık güllen var? dedi, yoğ.

Gobçu dedi, üreğize bir oh. Menim birisi var lülesi yoğ.

Lülesi yoğ gülleynen vırdım dovşan yıkıldı.

Hedi pıçağın var? yoğ.

Hüdü pıçağın var? yoğ.

Dovşangulu oğlu Sadık pıçağın var? yoğ.

Üreğize bir oh.

Menim birisi var, tiyesi yoğ.

Tiyesi yoğunan kesdim, soydum.

Hedi hüdü gazanın var? yoğ.

Dovşangulu oğlu Sadık gazanın var? yoğ.

Üreğize bir oh.

Menim birisi var götü yoğ.

Eti döktüm dibi yoğ gazona. Et pişti. Yedik doyunca.

Geldik ev yoğ.

BULMACALAR-TAPMACALAR:

Bilmeceler eşya, insan, hayvan, bitki, doğa ve inanışla ilgili bilgilerin üstü kapalı olarak anlatılması ve onun ne olduğunun düşünülerek bulunmasını hedefleyen çoğu kalıplaşmış sözlerdir. Anadolu'da asal, elçim, masal, mat, metal, tapmaca, bulmaca, hikaye, söz, bilmeli, metal, tanımaca, fıçık, dele, gazelleme gibi adlarda verilmektedir. Türkiye dışındaki Türklerde ise başvatkıç, bilmece, jumbak, mat, sir, tabıška, tabışmak, tabuşturmak, tapkış, tapmaca, tapişmak, tepişmak, yomak gibi adlarla ifade edilmektedir. Divanü Lügati't Türk'te de, bilmece kavramı ve ona yakın kavramları ifade eden tabuz, tabuzgu, neng, tabuz gok, tabzuğ, tabuzgu, tapzugug kelimeleri bulunmaktadır (*Efendiyev, 1981: 103-104*).

Elle yazılar, gözle oğunar: Yazı.

Seher durdum,

Elime verdim: Dürmek, Dürüm (KK. Setin Nesibli, 2012)

Bizden size diğiri göz: Sıçan (KK. Setin Nesibli, 2012)

Men gedirem,

O gedir: Gölge (KK. Setin Nesibli, 2012)

İki güzgü ha poğar,

Birin iti birin tap: Ay batar, güneş çıkar.

Üçlük Halinde Olan Bilmeceler

Bir atım var,

Çulluyurum çulun salır,

Çullamıram ğulun salır: Ekmek Sacı (KK. Setin Nesibli, 2012)

Araba gelir izi yoğ,

İliğın yanır közü yoğ,

Ağzı ğara özü yoğ: Zeli-Sülük (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

Bir ğuru tağdanam men,

Bostancıdan heber al,

Gör ğanki tağdanam men: (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

O nedir ki,

Men gedirem

O, kalır: İz (KK. Setin Nesibli, 2012)

Dörtlük Halinde Olan Bilmeceler

Aşığ elden yuğarı,

Şana telden yuğarı,

Ğuşlardan hansı ğuşdu,

Dizi belden yuğarı: Çeyirdge-çekirge.

Göyden yenir,
Yere değer halga demir,
Vur başına,
Otu gemir: Ceviz.

Tap tapmaca,
Gül yapmaca,
Memeli hatun,
Dişleri yoħ: Fermeş (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

Hesen Ağa ħestedi,
Zinciri gafestedi,
Ne yerdedi ne göyde,
Çerħi felek üstedi: Samalyot-Uçak (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

Sayada baħ Sayada,
Torun guruf sayada,
Kimsesi yoħ,
Gede onu sayada (KK. Hubuş Nesibli, 2012)
Gelirdim kentten,
Ses verdi betden,
Ağzı sümükten,
Sağgalı etten (KK. Setin Nesibli, 2012)

ÇOCUK OYUNLAR:

Yaşamımızdaki birçok şey gibi bazı oyunların da kesin bir başlangıç tarihi ve yeri yoktur. Oyunların bu günkü biçimine gelmesi için uzun yıllar geçmiş ve ilk ortaya çıkış biçimine birçok özellikler eklenmiştir. Çocukluğumuzun hatta gençlik yıllarının bize armağanı olan oyunlardan bazıları zaman geçtikçe bir yarış biçimi alarak değişim, gelişim geçirmiştir (okçuluk, atçılık, güreş, kement atma, satranç, dama, vb). Kültür zenginliğimizi oluşturan unsurlardan biri olan çocuk oyunları, hem icra edicileri, hem de aktarımcıları olan çocuklar tarafından hemen hemen her bölgemizde yüzyıllardır muhafaza edilmektedir. Oyun olgusu kültürlerin aktarımında önemli bir unsurdur (Arsunar, 1955: 106). Toplum bilim ve çocuk psikolojisi açısından incelendiğinde çocuk oyunlarının sadece bir eğlence, boş vakitleri değerlendirme etkinliği olmadığını görmekteyiz. Çocuk oyunlarının çoğunun eski ritüellerin devamıdır.

Topaç Oyunu.
Yumurta Vuruşturma Oyunu.
Yünden Yapılan Tezek Basması Üzerinde Oynanan Oyun.
Beş Taş.
Dile Döğme: Kemer Kapmaca, Kayış kapmaca.
Enzeli.
Ciğır.
Süllü sümek.
ğığmere: Koyunun ğığınnan yığırđılar. Top top 4 yere konur.

TEKERLEMELER

1. Tamara, Tamara

Tamara, Tamara
Tat ğızı,
Ermeni saldat ğızı,
Solan dedim olmadı.
Mısmırığı salladı.
Çıhtı dağın başına,
Endi bulağ başına,
.....
Tamara getti beş güne,
Gelmedi on beş güne (KK. Nesibe Nesibli, 2012).

2. Üřüdüм, Üřüdüм-Daldan Alma Düşürdüм.

Üřüdüм, üřüdüм,
Daldan alma düşürdüм.
Almacığımı yediler.
Mene cürüm koydular.
Men cürüмden bezerem.
Derin ğuyu kazaram.
Derin ğuyu beş keçi,
hanı bunun erkeki,
O dura kaya başında,
Heyhalatım gelmedi,
Çiğid verdim yemedi,

Çiğid ğazanda ğaynar,
Ġember bıçağda oynar,
Ġember getti oduna,
Ġamış battı bıdına,
Ġarğı değil ğamıştı,
Beş barmağım ğümüştü,
Tat mene ğanad verdi,
Kanadandım uğmağa,
Hakk kapısın aşmağa,
Kapıcı kapı toğuyur,
İçinde bülbül ohuyur,
Mennen kiçik kardaşım,
Allahın kelamın oğuyur (KK. Nesibe Nesibli, 2012).

3. Motal Motal Derisi Motal,

Motal motal derisi motal,
Ġıl atar, ğaymak ğatar,
Ağ ğuşum,
Ağarçınım,
Ġöy ğuşum,
Ġöyerçinim.
Elime diken battı dedim.
Vur nağara,
Dur nağara,
Durna balığ,
Su iç,
Çıığ ğırağa (KK. Nesibe Nesibli, 2012).

4. şap Ele Bilir şuptadır,

şap ele bilir şuptadır,
şup ele bilir şaptadır,
Ne şaptadır ne şupta,
Yaman tarap turupda (KK. Setin Nesibli, 2012)

HALK İNANÇLARI

Halk arasında yaygın olan toplumsal kabullenmeler, benimsemeler, âdet-gelenek olarak varlığını sürdüren birtakım folklorik uygulamalar halk inançları şeklinde adlandırılmaktadır. Halk inançları, düğünler, gündelik yaşayış, iktisadi, ticari, davranışlar, hava tahminleri, güzel sanatlar ve edebiyat vb. değerle yüzlerce konuyu ihtiva eden ve yer yer manevi ve dini inançlarla ilgi çok geniş bir alanı kapsamaktadır. İslamlık dışındaki bazı dinler içinde, büyüye, taşlara, ağaçlara, ölümlere, ağaçlara, uğurlu uğursuz günlere, güneşe, aya, yıldızlara, fallara, aynalara, falcılığa, gaipten haber vermeğe dair yakınlık veya bağlılık görülmektedir.

Türkleri arasında; Han Çınar, Dağdoğan, İncir, Karaağaç, Sakız Ağacı, Nar Ağacı, Zoğal Ağaçları kutsal kabul edilmektedir. Fakat asla bu ağaçlara tapmamışlardır. Karapapak-Terekeme Türklerinde dağ-kaya kültü de yaşamaktadır. Bazı dağlar “erkişi” olarak kabul edilirler. Bu dağlar genelde çıplaktırlar. Yaşlı kadınlar çıplak dağ veya kaya gördüklerinde “yaşmaklanmak” zorundadırlar. Karapapak (Terekeme) Türklerinde yaşayan bir kişi, rüyasında ölmüş birisini görse ertesi gün yedi kapı dolaşır hayır işler (Kalafat, 1992: 149-169; Kalafat, 1995: 297. 307).

Sağsağan ciggıldayanda gonağ geler.

hamır sıçrıyla gonağ geler.

Ğaşığ yere düşende gonağ geler.

Güneşli günlerde gëranğuşlar alçağtan uçarsa yağış yağar (KK. Setin Nesibli, 2012).

HIDIRELLEZ (HIZIR İLYAS) KÜLTÜ

Hıdrellez'in çok zamanlar görünmeden dolaşan, hiçbir kuvvetin onun karşısında durmadığı ve müsaade almadan her yere girebilen erkek insan sıfatında bir varlık olduğuna inanılmaktadır. Hızır ve İlyas aslında iki kardeş olup Allah'tan müsaadelidirler. Halk bu ikisinin ismini aynı anda söylediği için Hıdrellez olarak adlandırılmaktadır. İlyas denizlerde fırtına ve diğer sebeplerden darda kalmış iyi insanların yardımına koşar. Hızır ise özellikle karlı, tipili günlerde veya başka sebeplerle dışarıda sıkıntılar içerisinde kalan iyi insanların imdadına koşar.

OCAK KÜLTÜ

Karapapak Türklerinde **atesin** üzerine soğuk su dökülmez. Dökülmesi hâlinde cinlerin suyu dökeni çarpacağına inanılır. **Cinlerin demirden korktuğu** inancı vardır. **Al arvadı** inancı Karapapaklar'da da vardır (Boratav, 2012: 32-33; Bekir, 1998: 87-108; Çetinkaya, 2004: 49-72)⁸.

Ana sütü Türk halk inançlarında bazı hâllerde bir semboldür. Çok kere hak etmeyi, paklığı ve helâl olanı temsil eder. Bu itibarla, **"ananın ak sütü gibi helâl olsun", "ananın sütü sana helâl olmaz" "sütümü sana helâl etmem" "anasından emdiği süt burnundan geldi"** gibi ifadeler kullanılır, yavrusuna ani kızgınlıklar sonucu kargış eden annenin bedduası tutmaz **"sütü karşı geldi"** denir (www.karapapak.com/turkce/konu_detay.aspx?id: 81).

⁸Azerbaycan halk inançlarında, Ters motifi çok önemlidir. İnanca göre, Al Karası kendisine söylenenin tersini yapar. Mesela, ona git denilince; gelir, gel denilince; gider. Al, avradı; loğusa kadınları, cünüp gezen insanları basar. Azerbaycan'da kapı eşiğinde durmak veya kapı eşiğinde oturmak iyiye yolulmaz. "Kapı tabanında kerametlik alâmeti vardır" denilir.

Hacı Garaman Ocağı.

Ereşte Ocağı: Birinin oğlu askere gitmiş ve dönmemiş. Sonra burası ocak oldu. Feselli pişirip götürürdüler. Buğday, pilte yandırıp (Çala daşın içine) koyuyordular. Sonra oranın külünden alıp uşağın yüzüne, alınına sürerdiler (KK. Setin Nesibli, 2012)

Çakırlı'da Yel Ocağı: Feselli pişirip götürürdüler. Buğday, pilte yandırıp götürürdüler. Üç defa etrafında dönerlerdi. Dilekte bulunurlardı. Ocak yakarlar. Gül-nezir, hediye koyarlardı. Külleri ayaklarına sürerlerdi. Sonra derler: Yelim daşlara getsin(KK. Setin Nesibli, 2012).

Üç Gardaş Dağı Kutsalı: Araz nehrinin öbür tarafındadır (şuan İran-Güney Azerbaycan topraklarında). Kurbanlar orada kesilirmiş. Kible görevi görmüş. Karadağ'dadır⁹.

“O üç kardaş hakkı” adına and içilir (KK. Setin Nesibli, 2012)

Lele Tepesi: Birinin uşağı olmur. Adam diyirki gedim Mekke'ye. Allah'a yalvarım, yakarım ki mene bir zürriyet versin. Aradan üç ay keçir. Adamın arvadı bir yürek¹⁰ kurur. İçine bir daş koyur. Kişi gelende görsün ki uşah var. Kişi geldi. Gördü yürek var. Daş dillenir, dile gelir ağılyır. Kişi diyir ay advad ne yahşı uşağımız oldu. Arvaddan soruşur ki adı nedi. O da diyir ki: “lele”...

O sırada daştan ses çıhır:

“Leliyem başdan men,

Yemerem her aşdan men,

Ne atam var ne anam,

Yaranmışam daşdan men.”

Bir zaman sonra uşağ büyüdü. 20 yaşlarına çatır ve ölür. Götürüp büstırırlar Lele Tepesine denen tepenin başına. Onan sonra ora ocak olur. Kim ölür götürür ora basırırlar. Çapıt bağılyırlar. And gasem içirler. Dua edirler. Uşağı olmayanlar gelirler orü. Nezir-hediye koyurlar.

Çobanın Kabe'deki El İzi: Bir çoban var imiş. Adı Hayrullah'mış. Bu çoban varı bir kişinin çobanymış. Varı kişi Mekke'ye gitmek istiyir. Çoban diyir mende gedirem. Varrı kişi diyir e, sen neynirsen Mekke'ni, get koyunun otar. Ağa getti Mekke'ye. Çoban koyun yığdı getti ağanın kapısına. O da getti. Çobanın iti de el çekmedi çobannan getti. Çoban ite bir ağaç vırdı. Dedi, mennen hara gedirsen. İtin kılçası kırıldı. İt kaldı yolda. İt orda ölerden sonra ora ocak oldu. Çoban akşam olanda çoban getti bir yere gonah. Getti gördü bir arvad bir ocağa bir şey basırıf. Gözlyüyür ki arvad ocağtan ne çıkaracağ. Görürki bir it balası çiharttı.

– A bacı o nedi ?

– Kuçikti.

9 Üç dene gardaş olur. Gavurlar bunnarı öldürmek istiyir. Kaçılar bu dağın başına. Görürler gavur geldi çatı. Diyirler: Allah'ım bizi ya daş gayır ya da guş gayır. Evvelce daş dedikleri için daş oldular. Gavurlar geldi daşın birinin başın vırdılar. Şimdi o daşlardan birinin başı kısa olarak aynı yerde durmakta (Setin Nesibli'nin ağzından).

10 Beşik, ayran yapma.

- Niye.
- Deyif ki heç neyim yoktu. Yeriymdi (Aş eriyordum).
- Çoban gedir konşudan bir heyvan oğurruyur getirir. Kesip doğruyur. Diyir,
- A bacı al bunu pişir ye.
- Sabah olur durur gedir Mekke'ye. Ağa Mekke'ye çattı. Bahır görür çoban Mekke'dedi. Çoban eliyle Kabe'ni kulpundan tutur.
- Ağa diyir,
- "Ya ilahel salal, Ya ilahel hayril emin", bu nedı.

Çoban ağaya gelir çatır. Ağa çobana soruşur. Neynemisen ki sen Kabe'nin kapısının kulpunu bizden gabağ tutmusan. O da başınnan geçenleri söylüyür. Diyir ağa gör kim tez çattı Mekke'ye, kim savap iş görüf.

Ağa geri gayıdanda görür ki it ölüf amma itin öldüğü yer ocağ oluf. Diğir itte Mekke'ye gelirdi ona göre bura ocak oldu(KK. Setin Nesibli, 2012)

Aş Erme- Yerikleme-Yerik:

Türkler de hamile kadına özel ilgi gösterilir, nefsine çok dikkat edilir canının çektiği bir yiyecek olur ise, temin edilip yenmesi sağlanır. Yemesi sağlanılmaz ise, annenin vücudunda aşerilen yiyeceğin leke seklinde çıkacağına inanılmaktadır.

Aş erme genellikle hamileliğin yedinci veya sekizinci haftaları, ebeveynlerin kurallarına uymakla yükümlü olduklarına inandıkları ve kimi yemeklerden tiksirmek, kimi şeyleri yemek için aşırı istek duyması (Aksoy, 1998: 588; Kalafat, 2002: 5, 59, 104; Saraçbaşı-Minnetoğlu, 2001: 91; Sümbüllü, 2004: 133-143)¹¹ olarak bilinmektedir.

Hamile kadın gece eşikten dışarıya su dökmez ve cenaze evine gitmez.

Karakalpak Türkleri arasında gördüğümüz, eşikten su dökmeme ve cenaze evine gitmeme, gebe kadını ve doğacak çocuğunu Türker'de yaşadığına ve insanlar üzerinde olumsuz etki bıraktığına inanılan eşik ruhuna zarar vermeme, böylece zarar görmeme mantığı ile açıklanabilir. Ölü evinde ölünün ruhunun bir süre bulunduğu inancı-bu ruh habıs olabilir-yine gebe kadınları bu yerlerden uzak kalmaya zorlamaktadır.

Bu nedenle hamile kadının sevdiği şeye sık sık bakması veya o varlığın resmini taşıması doğacak çocuğun da bakılan şahsa benzeyeceği inancından gelir (Öcal, 1971: 202)".

Bebeğin beşiği boşken sallanmaz yoksa bebeğin karnı ağrır.

Bebek doğduğunda bütün vücudu tuzlanır.

Çocuğun bezleri yabancı ağaca asılırsa çocuk yabancı olur.

Kız çocuğunun ilk kez kesilecek saçını dayısı keserse saçı gürl olur.

Oğlan çocuğunun saçını ilk kez amcası veya dayısı keser.

¹¹Aş ermek: Hamilelikte bazı yiyeceklere karşı düşkünlük göstermek, çok arzulamak veya nefret etmek tiksirmek (TS, 1998), Aş ermek (yermek): aşermek, Aş yermek: Gebe kadınların kimi yemek/erden tiksirmesi kimi yemeklere de aşırı derecede düşkünlük göstermesi. "Tabağındaki yaprak dolmasını onun hangi parmaklarıyla doldurduğunu akılma geldiğinde aş yeren gebe kadınlar gibi safram kabarmaktaydı.

Doğum ve Sonrası

Bebek doğduğunda bütün vücudu tuzlanır. Tuzun bebeğin ağzının burunun kokmasını ve uzun yola gittiğinde ayaklarının kabarıp su toplamasını engelleyeceğine, uzun yola karşı dayanıklı olacağına inanılır. Bebeğin ilk dişi çıktığında, buğday, nohut ve mürdük birlikte haşlanarak "göğle" adı verilen yiyecek pişirilir. Bu yiyecekte evin bireyleri yemeden ve komşulara dağıtılmadan önce bir miktar köpek veya kediye verilir. Bu davranışın, çocuğun dişlerini sağlam ve dayanıklı yapacağına inanılır.

Bebeğin beşiği boş sallanmaz aksi halde bebeğin karnı ağrıyacağına inanılmaktadır.

Kırk gün anne ve bebeğin olduğu odaya cenazeden gelen kimse, yeni evliler ve yeni doğum yapmış kimselerin girmesi yasaktır; çünkü çocuğa ve anneye kırk düşeceğine inanılmaktadır.

Dişi yenilenen çocuğun dişini yükün (yorga-döşek) dalına atarlar.

Sonra: "Men saa balta diş verirem, sen maa inci diş ver " denir (KK. Setin Nesibli, 2012)

Büyük Mercanlı'da bebek day duracağı zaman; "**day dur dayın gelsin, çömçede payın gelsin**" denir. O esnada çocuğun dayısı çocuğa hediye verir. Bu uygulama Doğu Anadolu'da da vardır.

Dişi çıkan çocuğa "**hedik**" yapılır. Hedik; buğday, kargıdalı (mısır), lobiya, kozlepesi (ceviz içi), maş (küçük taneli fasulye) ile yapılır. Hedikten konu komşuya pay verilir (KK. Setin Nesibli, 2012).

Kırklamak

Kırklamak işlemi, çocuğun doğumunun 40. günü yapılır. Kırklı kadın kırkı çıkana kadar hiç kimseyle bayramlaşmaz, kimsenin elini, öpmez kimseye elini öptürmez, elini vermez. Kırkı çıkmamış kadınlar, birbirleriyle konuşmazlar, birbirleriyle aynı mekânda bulunmazlar. Kırklı kadın ve ailesi, yeni doğum yapmış loğusa bir kadının her ikisinin de kırkı çıkana kadar-ziyaretine gitmezler. Bunun nedeni, ikisinin aynı mekânda bulunmasına ve birinin içinden diğeri hakkında kötü bir his geçmesinin, kırk basmasına sebep olacağına olan inançtır. Kırk basmış, bebeklerin gelişmesinin duracağına, cılız ve çelimsiz olacağına ve sürekli ağlayacağına inanılır.

Çocuğun yürümesi için:

Yerimeyen uşağın gabağına ot koyurlar: Yemesen ye; adamsan dur yeri, derler.

Yerimeyeni 3 defa "kol" altından keçirirler.

Bu balam ne vaht oturacağ,

Canı minneten gurturucuğ (KK. Setin Nesibli, 2012)

Day dur,

Day dur,

Dayın gelsin,

Meşedeki ayın gelsin (KK. Setin Nesibli, 2012)

Toy-Düğün

Her toplumun sürekliliği için aile, vazgeçilmez bir unsurdur. Ayrıca aile, sosyal müesseselerin bütünleşmesinde temel rol oynamaktadır (Erkal, 1993: 93-94). Eski Türk toplumunda aile kavramını “oguş” kelimesi karşılamaktadır ve kan akrabalığına dayandırılmaktadır. Aynı zamanda toplumun çekirdeği olarak görülmektedir. Bu sebeple Türk toplumunda aile yapısına çok önem verilmiştir (Gömeç, 2006: 25).

Türk dilinde düğün kelimesinin kökü “tüğ” olarak ifade edilmiştir. “Tüğ” ise “düğümlemek” “bağlamak” ve “düğmek” anlamlarına gelir (Gülensoy, 1974: 74, 286-387). Kazak ve Kırgızca’daki düğün şöleni, ziyafet anlamındaki “toy” kelimesi ile Çuvaşça’daki “tuy” kelimelerinin kökünü de “tüğ” fiiline bağlamak gerekir. Düğün kelimesi Azerbaycan’da “toy-düyün”; Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen ve Uygurca da “toy”; Başkurdistan ve Tataristan’da “tuy” kelimesi ile ifade edilir (Ercilasun, Aliyev, 1992: 194-195; Caferoğlu, 1951: 280; Ülküsal, 1966: 91). Özbekler çeşitli törenlere toy, yani düğün adını vermişlerdir. Dede Korkut’ta da düğün yapmak, eğlenmek anlamında “toy etmek” kavramı kullanılmıştır (Gökyay, 1973: 294). Türk tarihinin en eski dönemi de dahil olmak üzere büyük bir kısmında kaynaklarda düğün sözcüğü kullanılmamıştır. Bu kelimenin karşılığı olarak “toy” sözü geçmektedir. Yine düğün ve orada gerçekleştirilen merasim anlamında Orhun Yazıtlarında “törün” kelimesi kullanılmıştır. Buna göre Bilge Han Yazıtı’nda şu ifade geçmektedir: “... **Türgiş Kaganka kızımın ertenü ulug törün alı birtim. Türgiş Kagan kızın ertenü ulug törün oğluma alı birtim.** (Bilge Kağan Yazıtı, Kuzey Tarafı, 9-10. satır)” Burada törün kelimesi düğün merasimi anlamında kullanılmış ve yapılan törenin oldukça büyük olduğu söylenmiştir. Türklerde düğün, yeni bir ev açma, aynı zamanda soyun devamı anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla aile önemli bir görevi de yerine getirmiş olur (Berber, 2009: 1-3).

Karapapaklarda iki tür evlenme vardır. Bunlardan ilki kız kaçırarak evlenme ve diğeri ise kanuni evlenmedir. Düğünlerden önce ise bazı aşamalar bulunmaktadır;

Göbek kesme/Beşik Kertme.

1. Kız İsteme-Elçi Gönderme: Kız istemeye oğlan tarafından üç-beş kişilik bir heyet ile gidilir. Kız evi ziyareti akşamdan sonra olur.

2. Heye Verme:

3. Nişan Koyma: İkinci gidiş.

4. Kebin Kesme: Molla toydan bir gün önce kebin keser.

5. Başlık-Şişlik Verme:

6. Kapı Kesme: Hediye verilir¹².

7. Söd Hakkı:

---

¹² Aparmağa gelmişig,
Oğlanın adamıyla,
gızı almaya gelmişig.

8. **Şal Bağlama:** Gırmızı darayı bağlıdır.
9. **Çırah Koyma:** Çırağın yanında üç defa etrafında dönülür.
10. **Gerdeh Düzme:**
11. **Göge Lülle Atma**(KK. Setin Nesibli, 2012):

Gelin eşinin evine gelende ayağın altına çörek koyullar, gelin çöreği alır tabağı kırar. Koyun keserler ganımı gelinin alınına sürerler.

Yetiştı toy aħşamı,
Durum yandırın şamı,
Geline bezek verin,
Gelir oğlan adamı (KK. Daşkın Piriyeu, 2012).

Anam bacım ğız gelin,
El ayağı düz gelin,
Yeddi oğul istirem,
Bir dene ğız gelin (KK. Setin Nesibli, 2012)

Aşığ deyer toy olsun,
Molla deyer vay olsun,
Seyyid deyer ne ölsen ne de dirilsin.

Ay aşığı terifle bizim gelini,
Gayın değın bağlasın belini,
El oba desin ay bey toyun mübarek,
Bey sevindirsin obasını elini (KK. Daşkın Piriyeu, 2012).

Ev-Mutfak Araçları ve Gereçleri

Teşt: Mis, Kazan, leğen.

Hasar: Duvar.

Halbur, Helbir: Buğday eleği.

Elek: Un eleği.

Çeper: Ağaçtan duvar.

Zirza: Aşmalı kilit.

Darvaza: Eyvan kapısı.

Aş süzen: Süzgeç.

Hayvan Adları

İt: Köpek.

Kuçik: 1-2 aylık.

Enik: 6 ay-1 yaş.

Pişik: Kedi.

Mavri: Kedi yavrusu.

Ördek.

Ġaz.

Ġaz balası.

Dovşan.

Toyuh: Tavuk. /Cüce-Beçe-Horuz (Erkek Evresi); Fere-Toyuh (Dişi Evresi).

Hinduşka.

ğoyun: ġuzu-Toġlu-ğoç (Erkek Evresi); Şişek-Koyun (Dişi Evresi).

Keçi: Çepiş-Oġlak-Dıbir-Teke (Erkek Evresi); Dıbir-Keçi (Dişi Evresi).

İnek: Buzov-Dana-Kele-Boġa (Erkek Evresi); Buzov-Dana-Düye-İnek (Dişi Evresi).

At: Kürük-ğulun-Dayça-Day-Aygır (Erkek Evresi); Kürük-Gulun-Dayça-Day-Madyan (Dişi Evresi).

Camış: Balağ-Avana-Pota-Boġa(Erkek Evresi); Balağ-Avana-Malhas (Dişi Evresi).

Ceyran: Boynuzsuz-Elik.

Maral: Boynuzlu.

Deve: Haça Maya-Deve.

Deve: Bıġır¹³-Ner.

İki köyerli Deve: Hoşek-Haça maya(Dişi Evresi).

İki köyerli Deve: Hoşek-Bıġır (Erkek Evresi).

Bir köyerli Deve: Hoşek-Maya (Dişi Evresi).

Bir köyerli Deve: Hoşek-Ner (Erkek Evresi).

Arvana: 1. Hind Devesi; 2. Dişi Deve.

Bolhı-Balhı: 1. Arvana'nın balası; erkek deve.

Bit: Sirke yavrusu.

Bire: Pire.

ğartal: Kartal.

Zeli: sülük.

---

¹³ İki hurçlu.

Serçe.
Göğercin.
Tarakan: Hamam böceği.
Kumru (Mekik).
Şana Pipik.
Turuc.
Sığırcin.
Kara Toyuh.
Durna.
Daydağ.
Çalağan.
Bayguş.
Hacı Leylek.
Bildircin.
Tavuz guşu.
İlan.
Kırgavul.
Bülbül.
Sarı köynek.
Gızlar guşu (Arı kuşu).
Şeytan: Salyangoz.
Eşşeğ: Eşek. Goduğ-Sıpa/Eşşeğ.
Siçan.
Kirpi.
Tülkü.
Çakkal.
Canavar: Kurt.
Ayı.
Milçek: kara sinek.
Diddili: Sivri sinek.
Hünü: Sinek.
Ağca kanad.
ğarışga: Karınca.
Kepenek: Kelebek.
Dozan gurdu: Osuruk böceği.

Tarım-Hayvancılık Terimleri

Peye: Mal damı.

Bıçğı: Testere,.

Kas: İlk süt.

Ağuz: İki günlük süt.

Bulama: Üç günlük süt.

Süt.

Suluğ.¹⁴

Ėatiğ: Yoğurt.

Ayran.

Fermeş: Deve yükü.

Heybe:

ğurcun:

Orah:

Çin: Buğday biçin.

Kıkıra: Duz değirmeni.

Cehre: İp eğirme.

Darağ: Yün darağı.

Dühçe: İp sarılan alet.

Elik: ip eğirme.

Değre: Odun, ağaç kesme aleti.

Deryaz: Tırpan, (Bakü'de Kelentir).

Kerenti, ketmen: çapa.

Yaba: 3-4 dişli ağaç dirgen veya çatal.

Lapatka: Bel, bel küreğı.

Dımrığ: Tırmık.

Çatı: İnek başı bağlama.

Ėarmağ:

Mıh: Çivi.

Samı: Öküz arabası.

Boyunduruğ:

Yeğer:

---

14 Goyun doğuldu. Kuzunun arkasından suluğ kesesi gelir. Su kesesini boşaldırlar. İçine goyunun ilk sütü –Ağuz- doldurulur. Sap ile ağzı bağlanır. Koyurlar suyun içine. Suyun içinde pişirirler (kôze basırırlar).Sonra kesenin kabuğı soyulur. Peynir yenir. Buna "suluğ" denir (Setin Nesibli'nin ağzından).

Üzengi:

Cılıv: Başına geçirilen başlık.

Gem: Ağza takılır.

Şollağ: Kamçı.

Yüğen: Yeherin tutma yeri.

Kotan: Herik.

Vel: Hırman dövme aleti¹⁵ (KK. Setin Nesibli, 2012)

Küyen: Deve sırtı.

Hoşek: Deve ile ilgili.

Ahır.

Tövle: Mal-davar kalır.

Ağıl: Küçük baş kalır.

Kuz: Kuzular kalır.

Ağzı bire: 1. Sepet; 2. Peyenin içinde toprak eşilip kuzular konur.

Peye:

Avhur: Ot yemek yeri (Alaf).

Kepek: Un artığı.

Saman.

Şele.

Zemi: Arpa, buğday biçilir 10 demet.

Derz: 10 zemi.

Taya: Ot yığını.

Ġalağ: Tezeklerin yığılış biçimi.

Püş: Tezeğin parçalanmış hali.

Yappa: Tezek türü.

Tepel: Gaşka-leke, hayvanların ten lekesi.

El İşi Ürünler ve Giyimler

Zerhara: Boncuklu daralı yelek.

Sarma: Gühüşten nakış konan yelek.

Hara: Çepgen.

Mintene: Yelek.

Has gülece: Sırmalı, işlemeli giysi.

---

¹⁵ Vel ayağ.

Arvana dodağ (Deve ağzı),

hıran mennen yağı.

Darayı: Şal.
Kelağayı¹⁶:
Şamağı (İpekten).
Gıygacı: Başlık, Örtü.
Yaylık: Başlık, Örtü.
Geşpet: Başlık, Örtü.
Şal.
Arhalıh.
Çuğa.
Çehme.
Şallağ.
Kürk.
Cürcene.
Yapıncı: Aba, Börük.
Dolağ-Patava-Dolama..
Dörtburun çarıh.
Gofta.
Gapot.
Tuman: Etek.
Mehrebe: Havlu.
Köynek.
Tapışka: Terlik.
Mıncuk.
Mürvarı.
Gerdek başı.
Elcek.
Eşmek.
Çarıh.
Çarşabdan.
Çarda.
Takga papak: Aşık papağı.

---

16 Ay darayı darayı,
Ay darayı darayı,
hayıf sana,
Seni örtür kiri ayı,
Kelağayı elvan gıygacı (KK.Setin Nesibli, 2012)

Papağ: Başlık.
Bey papağı.
Molla papağı.
Motal papağ: Çoban papağı.
Tifga: Başlık.
Şafga: Başlık.
Şilapa: Başlık.
Panama: Başlık.
Köynek.
Urbaşga.
Pencek.
Palto.
Şalvar.
Tuman.
Jilet-Cilit.

-Oya: Milçe.

Oya mili.
Tor mili.
Şapla.
Gül nakışı.
Mütekke: İki tarafı büzülmüş yastık türü.
Döşekçe: Minder.

-Nakışlar

Ġurama,
Daşbılağ,
İsmi,
Koyungözü,
Ġarğıdalı gebe,
Bulud gebe,
Mart gölü nağışı,
Ġaynağ gebe,
Yelen,
Alma (Turş Alma-Ekşi Elma),

Gül,
Sona-Ördek,
Ceyran-Ceylan,
Koç başı.

Gelinlik

Kırmızı-narınca renkte olur.
Gonafızdan dikilir.
Arhalıh.
Gofta.
Tuman.
Şal.
Örpek.
Şibilit ayakkabı¹⁷.

Damat Bey

Gara paltar.
Gara şibilit.

-Kilim

Üç göllü kilim,
Döğme kilim,
Palaz,
Çığır palaz,
Adyal – Nahışı.

-Boylar

ğirmızı: Büyükkan kolunun kötüğü,
ğara-Siyah: Nar gabiğı ve yaprağı kurusu,
Sarı: Süddüyan kolunun ağacı,

Palıdı irengi -1: Söğüdün gövdesinin gabiğı soyulur ve dorğanır. gaynaması için gazona gonur. İçine ip yumakları atılır ve istenen renk elde edilir.

Palıdı irengi -2: Çekişdirnağı kolunun kötüğü.

---

¹⁷ Gelinlik hangi renk ise ayakkabı o renk olur.

Zaman Terimleri ve Meteorolojik Adlar

Aylar

Ocak: Büyük çile-40 gün.

Şubat: Küçük çile¹⁸-20 gün (Pervin).

Mart: Kırgın ayı-Boz ay.

Nisan: Cücü-cüçe.

Mayıs: Ot biçimi ayı.

Haziran:

Temmuz:

Ağustos: Koç katımı-Kara üzüm pişiren ay.

Eylül: Maral gölgeye gelen ay.

Ekim:

Kasım:

Aralık: Çömçe kurutmaz ayı.

Dahraza: 20-29 Şubat ayı (Pervin).¹⁹

Günler

Duz günü: Pazartesi.

Tek günü: Salı.

Çerşenbe: Çarşamba.

Adına.

Cuma.

Şembe.

Pazar.

Mevsimler

Yaz, Yay, Payız, Kış.

Diğer Kavramlar

Şeyh Düşüp: Çiğ.

Bıldır: Geçen yıl.

İniş il: 2 yıl önce.

---

¹⁸ Kışık Çile deyir ki; Men büyük çile olsaydım: Gelini gerdekte, suyu senekte, kiçği demekte, karrın elini hemrde dondurardım.

¹⁹ Dahrazanın soyuğu, Tendire teper toyuğu.

İlkinci: İkinci.
Dan üzü: Tan vakti.
Seher: Sabah.
Günorta: Öğlen.
Kırov: Kırağı.

Renkler

Türkçe, renk adlandırmaları yönünden oldukça zengin, çeşitlilik sahibi ve yaratıcı bir dildir. Atalarımız benzetme ve yakıştırma yoluyla yeni renk adları türetirken doğadan hareket etmiş, somut anlatıma yönelmiş ve kültürümüze zarar verici davranışlardan da kaçınmışlardır (Akar, 2006: 51-63; Ayvazoğlu, 2001: 62-65; Bayraktar, 2005: 145-165; Bayraktar, 2006a: 35-50; Bayraktar, 2006b: 209-218; Bayraktar, 2009: 101-121; Eren, 2008: 31-68; Gözaydın, 2003: 539-545; Hengirmen, 1999: 36-41; Topçu, 2001: 131-140; Aksan, 1999: 59, Ayvazoglu, 2001: 65)

Boz, Toprak Rengi, Kırmızı, Kara, Yeşil, Sarı, Ağ, Buğda, Sıçan Rengi, Konur (Gri), Deve Yünü, Narıncı (Portakal Rengi), Gül Rengi, Şöhrayı, Kül Rengi, Açık Yeşil, Kara Yeşil, Nar Çiçeği, Benevşe, Dıdıra (Mavi ile Lacivert Arası), Zambak, Gümüşü, Kızıl (Altın), Sandalı (Narıncı ile Sarı Arası)

Vücut Organları ve Sağlık

Birinin dilinde yara çıkınca:

“Dilime dilber çıhıb-yara çıkmış.

-Tükür yere düşsün. Karşısındaki söyler.

-“Biri de böğürden çıhsın”

(Üç defa tükür)

Bitki-Meyve Adları

Calağ: Dut ağacı.

Gijitgan: Isırgan otu.

Alma: Elma.

Armut.

heyva: Ayva.

Şefteli: Seftali.

Alça.

Gavalı.

Göyçe.

Erik.

Ėilas.
İncir.
Ėilenar.
Kelem.
ĥırnık (Trabzon hurması)
Apensin: Portakal.
Mandalin: Mandalina.
Kahı: Lahana türü.
Badam: Badem.
Zoğal.
Ezgil.
Ėoz: Ceviz.
At götü.
Yaban mersini.
Kuzu kulağı.
Baran: Tatlı kabak.
Ėıra: küçük salatalık kabak.
Keklik otu.
Çay çiçeği.
Kıbbığan (Kete, Sütü umaçta kullanılır).
Evelik.
Yarpız: Yarpuz.
Reyhan.
Nane.
İt burnu.
Kuş eppeği.
Emen kömenci.
Perpetin: Dere otu.
Unnuca (Yoğurt çorbalarında kullanılır).
Sirken (Yoğurt çorbalarında kullanılır).
Süyüdü.
Boyana.
Kişniş.
ĥıyar: Salatalık.
Yemiş: Üzüdü.

Ėarpız: Karpuz.
Badımcan: Patlıcan.
Pamidor: Domates.
ġartof: Patates.
ġırttik: Beyaz salatalık.
Şam ağacı: Çam.
Yolka: Sedir ağacı, (Meyvesi: Şişko).
Yonca.
Ėozo: Kozalak.
Düġün: Ağaçtaki boġum.
Yarpaġ: Yaprak.
Budaġ: Dal.
Çaġan bitkisi: Çamaşır yıkanırken kullanılır²⁰.

FİİLER (EYLEMLER):

Abad olmak: Gelirden memnun kalmak.
Abır elemek: Haya etmek, utanmak.
Abırsızlıġ elemek: Hayâsızlık etmek.
Acıġ vermek: Nisbet yapmak, imrendirmek, kıskandırmak.
Acıġlanmaġ: Kızmak, çıkışmak, öfkelenmek.
Acıkıcı etmek: Nisbet yapmak, imrendirmek, kıskandırmak.
Alacalık etmek-'müzevirlik et-: İki yüzlülük yapmak.
Alaflamaġ: Hayvana yem, kuru ot, saman vermek, yemlemek.
Anasını ağlatmak: Çeşitli kötülük yapmak.
Andıra ġalsın: Uġursuz olan şeylerin sonu gelsin.
Anırtmaġ: Bir şeye vurarak eşek gibi baġırtmak.
Annatmaġ: Anlatmak
Arıġlamaġ: Zayıflamak.
At tepmek: At Sürmek.
Ataşlamaġ: Ateşlemek
Ayıflamaġ: Ayıplamak.
Bacarmaġ: Başarmak.
Baç etmek: Öpmek.
Balalamaġ, Balalamaġ: Yavrulamak (kedi, köpek gibi hayvanlar için)

---

²⁰ Çaġan bitkisini doğruyuf gurudardıġ. Cuna'ya (tülbent) sarardıġ, baġlıyardıġ paltar yuyanda gazana atardıġ.

Bambalamağ: Ekmeği yoğurda batırıp yemek.
Bıçaglamağ: Bıçaklamak.
Bilevlemeğ: Bilemek
Böğürtmeğ: Hayvanın diğer hayvanı bağırtması.
Böyürmeğ: Hayvanların çıkardığı bağırtma sesi.
Budamağ: Dövmek.
Calamağ: Saçmak, serpmek, ekmek.
Cıgızlamağ: Oyunda mızıkçılık etmek.
Cırılmağ: yırtılmak. Yemekten cırılmağh-çok yemek yemek.
Cırmağ: Yırtmak (Kağıt), Tırmalamak.
Cırmalamağ-Cırnaklamağ: Tırmalamak.
Cillanmağ-Cillenmeğ: Filizlenmek, yeşermek.
Cirmağ: Yırtmak.
Çişetmeğ: İşetmek (Ata, 2000: 17, 986, 211, 1240)²¹
Cüllemeğ: İşemek.
Çağıldamağ: Gülmek.
Çalhalamağ: Hafif yıkamak, durulamak.
Çemkirmeğ: Karşı çıkmak.
Çemrenmeğ: Paçaları sıvamak.
Çermelemeğ: Bir şeyin ucu kıvrılmak, bükülmek²²
Çınlamağ: Çınlamak.
Çırahlamağ: Berbat etmek.
Çilemeyh: Yağmur çiselemek.
Çimdiyhlemeğ: Çimdiklemek.
Çimmeğ: Yıkanmak, banyo yapmak.
Çoklamağ: Çok görmek.
Dağlamağ: Yağ kızdırmak; kızdırılmış yağ dökmek, yaraya kızgın demir basmak.
Damcılamağ: Damlamak.
Dartıla dartıla iş görmek: Yavaş ve salınarak iş görmek
Dartılmağ: Kibirilenmek.
Dayağ Atmak: Dövmek
Dehlemeğ: Atı sürme.

21 Bu kelime için Derleme Sözlüğü'nde "işemek" anlamı verilmiştir. Fakat giz, çocuğu çişet tanık cümlesinden anlamın "işetmek" olacağı açıktır.Çişlemek (II) çocuk işemek.

22Çennele-çermel-: DS 111: 1147 çermelemek "örtünün kenarlarını bir araya toplamak." DLT 11: 231 çınvıç çermeldr, IV: 142 çermel-"bir şeyin ucu kıvrılmak, bükülmek." [EDPT 430, DTSI. 144]

- Dığırlanmağ:** Yuvarlanmak.
- Dırığlamağ:** İshal olmak.
- Dırmaşmağ-Dırmaşmağ:** Tırmanmak.
- Dillanmağ:** Konuşmaya başlamak, dile çıkmak.
- Dombalağ Amak-Dombalağ Kumak:** Takla atmak yerine kullanılan söz beği.
- Elleşmeğ:** İlişmek
- Emeli Ayağına dolaşmak:** Bela aramak.
- Endeze olmak:** Oyalanmak.
- Eşeğe Goduğ (Goduk) Attırmak:** Bir zorluk karşısında sakat bir durumun ortaya çıkması.
- Fıđđılamak:** Fıkırdamak; cilveli glmek.
- Fizağlanmağ:** Bağırmak, ağlamak.
- ağalamağ:** Fel olmak.
- ađđıldamađ:** Glp oynaşmak. Aşırı derece de glmek.
- alamağ, çala (ala):** Yakmak-soba yakmak. Tezekleri st üste yığmak
- argış etmek:** Beddua etmek, inlenmek.
- atağlamağ:** Kovma, uzaklaştırma.
- Gazı goz anlamadı:** Söylenen sözü yanlış anlamak.
- Gıdlamağ:** Isırmak.
- Gığlamağ:** Keçi, koyun vb. hayvanların pisliği yapmak. (tane tane)
- Gıjırmağ:** Yoğurdun ekşimesi; hamurun çabuk olması.
- Gıkgılamağ:** Tavuk ses çıkarmak.
- Gılığlamağ:** İkna etmeğe çalışmak.
- Gımbuyu dikmek:** Yan gelip yatmak.
- Gırılmağ:** lmek, Kırılmak.
- Gışgırılığ-Gışgırılığ:** Yüksek sesle bağırmak, ıslık almak.
- ocalmak:** Yaşlanmak.
- oduğlamağ:** Eşeğin yavrulaması.
- ođđorozlanmak:** Horozlanmak, diklenmek.
- Gomba dönmek:** Takla atmak.
- Gotmalamağ:** bek öbek ot yığmak.
- omeğ:** Evlenmek, taşınmak.
- Grsetmek:** Göstermek (Ergin, 1991: 126-127, 372-373; Ergin, 1985: 215; Günşen, 2006/1: 35, 49).
- Gz bereltmek:** Gözlerini kötü kötü dikmek.
- Guk oturmak:** melmek.

Gurklamak: Kümes hayvanları kuluçka olması.

Güman etmek: Umut etmek, ümitlenmek.

Güman etmek: Umut etmek.

Hıngılım çıkarmağ: Gereksiz hareketler ve işler.

hırdalamah: Kırıp dökmek; darmadağın etmek.

hışmalamah: Avuçlamak.

honcuklamak: At ya da eşek çifte atmak.

Horozlanmah: Horoz gibi olmak, erkeklenmek, diklenmek.

İşgillanmek-İşkirlenmek: Şüphelenmek

İtmeh: Kaybolmak.

Kırtlama içmek: Yansımadan türeyen kınt sözcüğü kelimenin bel kemiğini oluşturmaktadır. Kesme şekerin dişler arasında parçalanması ve o parçayı dilin altına alarak çayın yudumlanmasıdır. (Şeker tasarrufu için birebirdir!)

Kışnemeğ: Atın çıkardığı se:

Kuçulamak: Köpekleri çağırmak; yergi sözü olarak arkadaşlarını çağırmak.

Kurdalamag: Karıştırmak.

Lehlemeğ: Yorgunluktan solumak.

Leyakıl düşmek: Yorgun düşmek.

Loğalağlamag: Yuvarlamak.

Meletmeh: Kuzuların çıkardığı se: Birisini me'leyecek şekilde bağirtmak.

Mıncıçlamah: Çimdiklemek.

Mırtıçlanmah: Küsmek.

Mızıllamah: Kendi kendine ve anlaşılmaz bir biçimde söylenmek, mırıldanmak.

Mundar etmek: Bir şeyi ziyan etmek, bozmak.

Muruslarını dökmek: Suratını asmak.

Mürgülemek: Uyuklamak.

Ofalamah-Öfelemek: Bir şeyi avuç içinde ezerek ufalamak.

Oğrılamah: Çalmak.

Osurmah-Yellenmek: Gaz çıkarmak.

Örgenmek: Öğrenmek.

Peşine gitmek: Arkasından gitme, takip.

Peşine gitmek: Arkasından gitmek.

Pıçıllamah: Yavaş söylemek.

Pızıçlanmah: Yaz sıcaklarında hayvanların sinek ısırığında hızla sağa sola, öteye beriye koşturmaları. Bir sıkıntısı sebebiyle sağa sola, öteye beriye koşturmak.

Pişihleme: Sarmalama.

Sahlamaḥ: Korumak, hayvanlar hakkında bakmak; beslemek.

Saralmaḥ: Sararmak.

Savsahlamaḥ: Bir işi geciktire geciktire yapmak; isteksiz çalışmak

Soḡulmaḥ: Kesilmek, kurumak, bitmek.

Şaḡuldamaḥ: Şırıldamak.

Şille Atmak: Tokat atmak.

Taptaḡaḥ: Vurmak, dövme.

Teklemeḡ: Köklü bitkilerin fazlasının ayıklanması.

Tepilmeḡ: Bir yere zorla sokulmak, sokmak.

Terpenmeḡ: Kımıldak.

Terpetmeḡ: Kımıldıtmak.

Tıngıllamaḡ: Tınlamak, ses çıkarmak.

ṭiksinmeḡ: Tiksinmek.

Tolamazlamaḥ: Ele alınan bir şeyi kızgınca fırlatmak.

Tora düşmek: Tor-a+düş-mek: tora düşmek. Burada tor, balık avlamada kullanılan ağ anlamındadır. Dolayısıyla tora düşmek, tuzağa düşmek anlamında kullanılmaktadır.

Toslamaḥ: Çarpmak.

Töremeḡ: Üremek, çoḡalmak.

Tullamaḥ: Bir şeyi bir yere rastgele atmak.

Tummaḥ: Bayılmak, Bunalmak.

Üleşmek: Bölüşmek.

Vayına ḡalmaḡ-Vayına oturmak.: Birinin ölümünü görme temennisi, vay vay deme isteḡi.

Veran ḡalsın: Harabe olsun.

Vıḡıllamaḥ: Köpek, kedi yavrusu sürekli baḡırmak.

Yansılamaḥ, yansılamaḥ: Sözü yineleyerek alay etmek.

Yarvalmaḥ: Yalvarmak.

Yellenmeḡ: Osurmak, gaz çıkarmak.

Yesir olmak: Kurban olmak.

Yıḡıştırmak: Bir yere toplamak.

Yohlamaḥ: Yoklamak.

Zıngıllamaḥ: Seslenmek. 2. Köpek yavrusunun çıkardığı se:

Zırlamaḥ: Ağlamak, çok söylenmek.

Zirzalamamaḥ: Kapıyı çengel ile kilitlemek.

İKİLEMELER

Sır sıra.

Dır dır.

Vır vır.

Zır zır.

Ğır gır: Karga gibi.

Hor hor.

Vız vız: Çocuk.

Har hur: Mer meyve.

KAYNAKLAR

Ahundlu, Y. (1999) Karabağ Meselesinin Tarihi Kökleri Hakkında Bazı Kayıtlar, XII. Türk Tarih Kongresi, cilt: II, Ankara 1999, s. 331.

Ahundov, Nizami. (1989) Karabağ Salnameleri, Bakı

Akar, Ali. (2006) “Kazak Edebiyatında Nevruz”, Türk Kültürü, Mayıs 2001, S. 457, s. 293-299. “Renge Bağlı Yer Adlandırmalarında Muğla Örneği”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2006/1, Sayı: 20 (Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY'a Armağan Sayısı), Kayseri, s. 51-63.

Aksan, Doğan. (1995) Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK Yayınları, Ankara.

Aksoy, Ömer Asım (1988a), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, C. I. İnkılâp Yayınevi, İstanbul.

Arsunar, Ferruh. (1955) Türk Çocuk Oyunlarından Derlemeler, İstanbul, 1955, Maarif Basımevi.

Aslanlı, Araz. (2001) “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Cilt: I, No: 7, İlkbahar, 393-430, s. 393-394

Ata, Aysu (2000). “Derleme Sözlüğü”nde Geçen En Eski Türkçe Kelimeler I”, Türkoloji Dergisi, C.13, S.1, s.67-97.

Aydın, Mustafa. (2005) “Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu”, Türk Dış Politikası, Ed: Baskın Oran, Cilt II, 8. baskı, s. 401

Ayvazoğlu, Beşir. (2001) “Çiçek ve Renk Adlarına Dair”, Türk Yurdu, Ankara. 162-163 (21): 62-65.

Azerbaycan Gazeti, 09, 12. 1989

Azerbaycan Sovét Ensiklopediyası. (1979) “Dağlıq Altay Muxtar Vilayeti”, C. III, Bakü, s. 305-306.

Azərbaycan Toponimləri. (1999) Ensiklopedik Lüğət, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası, səh. 55. 588s.

Azərbaycan Toponimlərinin Ensiklopedik Lüğəti. (2007) İki cildə. I cild. Bakı, "Şərq-Qərb", 304 səh.

Bala, Mirza. (1967) "Karapapak", İslam Ansiklopedisi, M. E. B. Yay., Cilt: 6, İstanbul, s. 339.

Bayraktar, Nesrin (2005), "Kavram ve Anlam Boyutunda Al, Kırmızı ve Kızıl", International Journal of Central Asian Studies Mustafa Canpolat Armağanı, Volume 10-1, Seoul, s. 145-165.

Bayraktar, Nesrin (2006a), "Kavram ve Anlam Boyutunda Türkçede Ak ve Beyaz", Dilbilim, Dil Öğretimi ve Çeviribilim Yazıları I-II, Hazırlayan: Cemal Yıldız, Latif Beyreli, Pegem Yayıncılık, Ankara, s. 35-50.

Bayraktar, Nesrin (2006b), "Kavram ve Anlam Boyutunda Sarı ve Tonları", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı, C. 1, S. 20, s. 209-218.

Bayraktar, Nesrin (2009), "Boz ve Kır Renk Adlarının Kavram, Anlam ve Biçim Boyutu Üzerine", The International Association of Central Asian Studies Korea University of International Studies, Festschrift To Commemorate the 80 th Anniversary of Prof. Dr. Talat Tekin's Birth, Volume 13, s. 101-121.

Bekir, Deniz (1998), "Anadolu Türk Dokumalarında Ejder Motifi", Türk Soylu Halkların Halı Kilim ve Cicim Sanatı Bilgi Şöleni Bildirileri, (Kayseri, 27-31 Mayıs 1996), Ankara: AKM Yayını.

Berber, Oktay. (2009) Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, Sayı: 10, Yıl: 2009, s.1-11.

Boratav, P.N. (2012) Türk Mitolojisi, Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi, Bilge Su, Ankara, s. 32-33

Bünyadov. Ziya vd. (1994) Azerbaycan Tarihi I cilt, Bakü, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, s. 20

Caferoğlu, A. (1984) Türk Dili Tarihi I-II, İstanbul.

Caferoğlu, A. (1951) Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, İstanbul.

Çelebioğlu, Amil. (1995) Türk Ninniler Hazinesi, İstanbul

Çetinkaya, Haydar. (2004) ,Karapapak Türklerinde Halk İnançları, Karadeniz Araştırmaları Der. Sayı: 2, s. 49-72.

Derleme Sözlüğü. (1977I) Cilt:X, Ankara.

Dihhoda, Ali Ekber. (1327) "Erran", Lugat-nāma, C. 6, Horşidî Yayınları, Tahran, s. 1612.

- Efendiyev, Paşa. (1981) Azerbaycan Şifahi Xalq Ədəbiyyatı. Bakı: Maarif Nəşriyyatı.
- Eliyarlı,Süleyman.(1996) Azerbaycan Tarihi, Bakı .
- Ercilasun, A. Bican-Alaeddin Memmedoğlu Aliyev vd. (1992); Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, KB Yay. Ankara.
- Eren, Abdullah. (2008) Baki Divanı'nda Kırmızı Renk, AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 37, Erzurum, s.31-68.
- Ergin, Muharem. (1985) Türk Dil Bilgisi, 16. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yay
- Ergin, Muharrem. (1991) Dede Korkut Kitabı II (İndeks- Gramer), 2. Baskı, Ankara: TDK Yay.
- Erkal, Mustafa E. (1993) Sosyoloji, 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- Geybullayev G.(1990) Karabağ (Etnik ve siyasi tarihe ilişkin) Bakü
- Geybullayev, Gıyaseddin.(1994) Azerbaycan Türklerinin Teşekkülü Tarihi, Bakı.
- Gökyay, O.Ş.(1973) Dedem Korkut Kitabı, İstanbul.
- Gömeç, Saadettin. (2006) Türk Kültürünün Ana Hatları, Ankara.
- Gömeç, Saadettin. (1999) Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi, Ankara.
- Gözaydın, Nevzat. (2003) "Türkçenin Renk Zenginliği", Türk Dili, S. 618, Ankara, s. 539-545.
- Gülensoy, Tuncer (1974) "Altay Dillerinde Akrabalık Adları" Türk Dili Araştırmaları, 1973-1974, Ankara s. 74, 286-387.
- Günşen, A. (2006). Göster-ve Görset-ÁZRSET Fiillerinin Yapısı Üzerine. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 20 Yıl: 2006/1, s.35, 9.
- Gürses, Emin. (2001) "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Cilt: I, No: 7, İlkbahar, 250-273, s. 253
- Güzel, Abdurrahman. (2008) Dede Korkut Hikayeleri Bağlamında Dua, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/2 Spring,s.439.
- Hailov, H. D. (1992) Karabağ'ın Elat Dünyası, Bakı.
- Hengirmen, Mehmet (1999), "Türkçe'nin Söz Varlığı", Dil Dergisi, S. 76, Ankara, s. 36-41.
- İbrahimov, Ramid. (2011) Bizim Yol Qəzəti -23 Dekabr. -S. 11.
- Kalafat, Y. (1995) "Türk Halk İnançlarında Ters Motifi" A. Çaycı'ya Armağan, Ankara, s. 297-307.

- Kalafat, Y. (2002) “Göktanrı İnancından Günümüze Kadar Türk Halk İnancılarında Kurt”, XIV. TTK., 9-13 Eylül, Ankara.
- Kalafat, Y.(1992) “Eski Türk İnancılarının Kars Yöresindeki İzleri” 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara, sh. 149-169.
- Kaya, Doğan.(2004) Anonim Halk Şiiri, Ankara, s. 349-351.
- Kazimirov, Vladimir. (2004) Looking for a Way Out of the Karabakh Impasse, Russia in Global Affairs, Vol. 2, No. 4, October-December, 145-154, p. 147
- Kırzioğlu, M. Fahrettin (1976). Osmanlılar’ın Kafkas Elleri Fethi (1461-1590), Ankara, Sevinç Matbaası.
- Köçerli, Töfik.(2002) Qarabağ, Bakı.
- Kurat, A. N. (1999) Rusya Tarihi, TTK Yay., Ankara.
- Orxan, Vüqar.(2010) Mədəniyyət Qəzəti,20 Avqust. -S. 14.
- Öcal, Turgut.(1971) İğdır Folkloru ve Etnografyası, Bitirme Tezi, Erzurum
- Sami, Şemseddin. (1958) Kamus-ı Türki,İstanbul.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul - Minnetoğlu, İbrahim.(2001) Örneklili ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Bilge Kilit. San.Yay.
- Saray,M.(1984) “Azeri Türkleri”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 29, İstanbul, s. 28-29.
- Sarınay, Y. (2009) Osmanlı Belgelerinde Karabağ, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay., İstanbul.
- Sümbüllü, Yusuf Ziya. (2004) Tıbbi ve Mistik Folklor Açısından Aş Erme, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sümbüllü, Yusuf Ziya. Cilt 11, Sayı 23, s.133-143.
- Şeşen, Ramazan.(2001) İslâm Coğrafyacılara Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi, S. 173, Ankara.
- Taşkıran, Cemalettin. (1997) “Karabağ'da Son Durum. ” Yeni Türkiye Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 16, s. 1192-1198
- Taşkıran, Cemalettin.(1995) Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi, Genel Kurmay Basımevi,Ankara,
- Tebriqli, M. N. (1946) Azerbaycan Davası, Türk Kültür Ocağı Yay., İstanbul
- Togan, Ahmet Zeki Valîdî.(1933) “Azerbaycanın Türk Etnografisine Dair III”, Azerbaycan Yurt Bilgisi, Yıl: 2, S. 18, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, s. 247-253
- Togan, Ahmet Zeki Valîdî.(1933) “Azerbaycanın Etnografisine Dair”, Azerbaycan Yurt Bilgisi, Yıl: 2, S. 14, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, s. 49-56
- Togan, Zeki Velidi.(1982) Oğuz Destanı, Enderun Yayınevi, İstanbul.

Topçu, Nazmiye. (2001) "Fransızca ve Türkçe Renk İsimleri İçeren Deyimlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi ", H.Ü Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 20, Ankara, s. 131-140.

Toygar H. Kâmil.(1961) İlençler (Ankara Folklorundan): Türk Folklor Araştırmaları 6, 141, 2367-2368.

Tureüko-Russkiy Slovarğ. (1977) Moskva.

Turkmenko-Russkiy Slovarğ.(1968) Moskva, s. 233

Umudoğlu, Vidadi.(2000) ‘‘Kuzey Azerbaycan'ın Çar Rusyası Tarafından İşgali ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele (1801-1828)’’, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı125, Nisan, s. 187.

Ülküsal, Müstecip (1966) Dobruca ve Türkler, Ankara 1966: 91.

Yardımcı, Mehmet. (1998) "Kıbrıs ve Diğer Türk Ülkelerinde Ortak Ninni Ve Tekerlemeler", DAÜ II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi (24-27 Kasım 1998) Bildiri Kitabı, Halk bilimi/Çeşitli Konular, C. IV, Gazimağusa: DAÜ Yayınları, s.177-196.

Yıldırım, Dursun-ÖZÖNDER, Cihat.(1990) Karabağ Dosyası, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları Nu: 110, Ankara, s. 29-30

Yusufov, Yusuf.(1994) XII. Türk Tarih Kongresi, Kongrede Sunulan Bildiriler, c. 2, Ankara, s. 288.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

www.karapapak.com/turkce/konu_detay.aspx?id: 81

Kaynak Kişiler

Hubuş Nesibli, 1925-Cebrayil-Büyük Mercanlı.

Setin Geraygızı, 1934-Cebrayil-Büyük Mercanlı.

Nesibe Nesibli, 1968-Cebrayil-Büyük Mercanlı.

Pervin Ferhadlı, 1976-Cebrayil-Büyük Mercanlı.

Zafer Ferhadlı, 1976- Cebrayil -Büyük Mercanlı.

Daşkın Piriyeve, 1985- Cebrayil -Büyük Mercanlı.

Hatice (Münevver) Kemalolu: 1943, Mus-Bulanık. Eğitimsiz. Ev hanımıdır. Gebze'de yaşamaktadır.